

Arkivens dag

Sedan 1998 har släktforskarna och allmänheten kunnat glädja sig åt Arkivens dag den 2:a lördagen i november. Men vet alla varför?

Arkivens dag är en del i ett större samverkansprogram med representanter från Arkivrådet AAS, Folkrorelsernas Arkivförbund, Föreningen arkivverksamma inom landsting och kommun, Näringslivets Arkivråd, Riksarkivet med landsarkiven samt Svenska Arkivsamfundet. Arkivens dag arrangerades för första gången 1998 och 35 000 besökare kunde räknas in vid de 350 arkivinstitutioner som höll öppet. Målsättningen med att arrangera en Arkivens dag är att väcka intresse för arkivens verksamhet och visa arkivens roll som kulturinstitutioner för vårt lands historia och det fria ordet.

På bilden Erik Norgren med en vacker karta som visades vid arkivet Kusthöjden

Arkivens dag	sid 4-11	G. Nordlund	sid 12	Björn Thunberg	
Utställningar	sid 4-6	Släktband		Nya släktforskare	sid 18
Visningar	sid 7-8	Maria Lindberg		Maj Reinhammar	
L. von Post		Byn som försvann	sid 14	Härnösandsspråk	sid 20
Lungö fyr	sid 9	E. Törnlund			
A-L Hultman		Flottning	sid 16		
Emigration	sid 11				

STYRELSE

Ordf. Peter Sjölund 0611- 613 00
ordf@harnoforskare.se

V.Ordf. Björn Thunberg 0611- 136 69
viceordf@harnoforskare.se

Kassör Agneta Olofsson 0611- 221 85
kassor@harnoforskare.se

Sekreterare Rigmor Öberg 0611- 221 88
sekr@harnoforskare.se

Ledamot Örjan Öberg 0611- 221 88
orjan@harnoforskare.se

Ledamot Monika Vennerbring 0611- 24730
monika@harnoforskare.se

Ledamot Ronny Norberg 070-693 81 77
ronny@harnoforskare.se

REVISORER

Samankall: Hans Söderholm 0611 – 18442
hans@harnoforskare.se

Björn Nilsson 0611- 27185
bjorn.nilsson@harnoforskare.se

Margareta Wicander. Tel. 0611 – 77050.
margareta@harnoforskare.se.

VALBEREDNING

Samankall. Roland Ek 0611 - 60081
ke.fr7@telia.com

Styrelsen

den 27 mars 2010

Björn Thunberg

Monica Vennerbring

Örjan Öberg

Rigmor Öberg

Ronny Norberg

Lennart Öhman. 0611 – 72025

061172025@telia.com.

Birgit Hallin 0611- 22126

benny.hallin@telia.com

KLUBBMÄSTARE

Kerstin Nilsson 0611– 60081

Roland Nilsson 0611- 146 85

Astrid Westerlund 0611- 51 13 52

RED.KOMMITTÉ

Björn Thunberg 0611- 136 69

viceordf@harnoforskare.se

Ronny Norberg 070-693 81 77

ronny@harnoforskare.se

REDAKTÖR

Olov Berlin 0611- 27107, 070-7514558

redaktor@harnoforskare.se

ANSVARIG UTGIVARE

Peter Sjölund 0611- 613 00

ordf@harnoforskare.se

ANSVARIG FÖR HEMSIDAN

Örjan Öberg 0611- 221 88

Webmaster@harnoforskare.se

Foto Olov Berlin

Kriget om släktforskarna

Det är lite som att följa ett fältslag med olikfärgade pilar som rör sig över en karta. Överraskningsattacker och skenanfall genomförs. Moteld

Ordf. Peter Sjölund
Foto Örjan Öberg

anläggs och förstärkningstrupper anländer. De stridande parterna slåss om att inta så stor del av "släktforskarterritoriet" som möjligt.

Jag tänker förstås på striderna mellan de tre aktörer som tillhandahåller digitaliserat källmaterial till oss släktforskare – SVAR, Arkiv Digital och Genline. De slåss om alla oss släktforskare som vill ha enkel tillgång till arkivmaterial via Internet. I dagsläget har SVAR och Genline cirka 40 procent vardera av marknaden medan Arkiv Digital har de resterande 20 procenten.

Precis som i ett fältslag har aktörerna olika strategier för att ligga före konkurrenterna. Medan Genline förstärker kyrkoboksstyrkan med mer ammunition, genom att bli uppköpta av amerikanska släktforskningsgiganten Ancestry.com, koncentrerar sig SVAR på flankerna, genom att digitalisera många andra typer av källor än bara kyrkböcker. Samtidigt som de två stora pucklar på varandra, avancerar Arkiv Digital snabbt på slagfältet med taktiken att nyfotografera i färg, men bara de grundläggande kyrkoboksvolymer, för att snabbt hinna täcka in hela landet.

Hela tiden genomförs olika taktiska utfall. Genline, som har haft den lägsta bildkvaliteten, höjer

upplösningen på bilderna för att förbättra läsbarheten. SVAR registrerar och publicerar allt fler indexerade och sökbara folkräkningar och Arkiv Digital har börjat komplettera kyrkoboksmaterialet med digitaliserade bouppteckningar.

Det senaste överraskningsanfallet i slaget är SVAR som till årsskiftet ger ut CD-skivan "Sveriges Befolkning 1990", en databas med alla personer som bodde i Sverige 1990. Det blir en sökbar skiva av samma typ som Sveriges befolkning 1970 och 1980 som finns sedan tidigare. Ett välkommet tillskott för oss släktforskare. Men den stora överraskningen och skillnaden mot tidigare skivor är att denna inte får ges ut av Sveriges Släktforskarförbund utan direkt av SVAR. Tråkigt tycker jag, eftersom det rycker undan en stor intäktsmöjlighet för Släktforskarförbundet.

Men detta senaste drag från SVAR är bara ännu ett led i strategin att ta betalt för allt de gör, trots att SVAR redan är finansierade med skattemedel. I Norden är det enbart Sverige som tar betalt för digitaliserat offentligt källmaterial. I Norge, Finland, Danmark och Island ser man det som en självklarhet att digitaliserat material, som finansierats med offentliga medel, ska vara fritt tillgängliga för medborgarna utan kostnad.

Därför är min uppmaning till Riksarkivet och SVAR: Gärna mer digitala källor, men först en rejäl avgiftsfrihet! Det är väl ett bra uppslag till ett nyårslöfte från Riksarkivet? Nyårslöftet från Härnösands Släktforskare är i alla fall att vi kommer att fortsätta ge våra medlemmar intressanta föredrag, bussresor och hjälp i släktforskningen!

Jag önska er en God jul och ett Gott Nytt År!

Peter Sjölund

ordförande

Arkivens dag

Vid Landsarkivet i Härnösand kunde vi på båda institutionerna glädjas åt en utställning, en visning av arkiven och ett föredrag.

Text och foto Olov Berlin

Olov Berlin

Utställningen

Utställningen hade fått rubriken *Spår av väder* och annonserades med en affisch som visas på vidstående bild. Spåren fanns givetvis i Landsarkivets samlingar och visades som kopior av de utvalda dokumenten. Kopiorna var mycket omsorgsfullt gjorda, endast fackkunniga kunde skilja dem från originalen. En översiktlig bild av utställningen finns på bilden nedan. Över det hela härskar en karghet som väl matchar utställningens innehåll.

Det första temat tas från årens 1867-68 missväxt och påföljande svält i norra Sverige och visas i den första montern. Svälten var allvarlig och nödtåtgärder i form av särskilda nödhjäpskommittéer i de drabbade länen var nödvändiga. Staten lämnade och så hjälpte med räntefria lån till socknarna.

Apotekaren i Råneå Jacob Widegren bekymrade sig särskilt för den dåliga kosten, som folket fick hålla tillgodo med. Bäskt barkbröd var tydligen en stor del. Han hade utarbetat en metod att ta bort det bäska ämnet ur barkmjölet varigenom man kunde hoppas att brödet bättre kunde fördragas. Man kan dock konstatera att gå igenom receptet omfattade flera dagars.

Spår av väder

Utställningen, inte samtida möblering men förstärker budskapet

Widegren gav också ett omfattande recept på hur man skulle använda manlav, som finns på grenarna i gammal skog, till soppa eller välling .

Det kan synas pittoreskt med både de språkliga formuleringarna och även med de ansträngningar som behövdes för att göra brödet eller soppan aptitligt, men vid eftertanke förstås att människor led nöd och att dokumenten speglar verkligheten i en annan tid än den vi lever i.

Ett inköpt barkbröd bakat efter dagens trend som också besökarna kunde smaka fanns i utställningen.¹ Vad man kan utläsa ur recepten var inte alls det som dagens hälsotrend med barkbröd förmedlar.

Det andra temat i utställningen, som inleder visningen i den andra montern, beskriver en situation som helt skilde sig från den gjorda beskrivning av svält. I den visas ett par rapporter från Hälsingland som beskriver skördeläget år 1824. Redan rubriken ger ett annat anslag. *“Första årsväxt Berättelsen från En- och Njutångers socknar 1824”* och

Barkbröd

sedan följer en rapport som uttrycker ett underliggande jubel, nämligen:

Wäderleken:
Den förledne
Sommar och
Höst hielpligt
goda väderlek

gjorde att Rågsädet för i behörig tid fulländades varigenom Rågbrodden fick ett vackert utseende. Snön föll på den nog litet frusna marken och fruktades allmänt att Rögarna skulle skadas, men då snön bortgick , som inträffade i April Månad, fans den överallt oskadd och vårsädet började till någon del

1. Redaktören smakade och fann det tämligen smaklöst. På nätet finns ett flertal bagerier som följer innetrenden och annonserar barkbröd. Under nödåren användes 50% barkmjöl, i dagens limpor ungefär 15%. Barkmjölet innehåller möjligen spår av kolhydrater och proteiner, men däremot många mineraler.

redan i April Månads slut, men afstادنade genom Tvenne infallande Snöfall, och fulländades icke förr än i Juni Månad. Hvad dernäst Grödans och dess beskaffenhet beträffar, så är :

Sedan följer en uppräknig av de olika grödornas tillstånd, här ett utdrag:

Table 1:

1mo Höstrågen	Allmänt vacker och lovar rik skjörd
2de Kornet	Wisatt vacker uppgång men afstادنat i växten och börjat blekna under den nu långsamma torka.
3tigBland Korn och Hafra	a förhållande som kollets.
4de Ärterna	Äro här överallt ganska vackra uppgångna
5te Linet	Äfvenledes vackert uppgått men något gräsigt.

Allt underskrivet och bevitnat av Krono Betjänten och pastorn i församlingen.

När man läser beskrivningarna av grödornas tillstånd känner jag klart den glädje som rapportskrivaren känner. Vädret var en livsviktig del i bygdens väl och ve.

Det tredje temat gällde väderleksförhållanden och observationer vid tiden och särskilt vid Lungö fyr. En uppmuntran till intresserade om att föra egna observationer framfördes också.

Eftersom Lungö Fyr behandlades på de mycket väl besökta föredragen lämnar jag det ämnet.

Mitt omdöme om utställningen är att de tema som förekommer är välfunna och välavvägda. Den mycket strama presentationen stämmer också väl med innehållet. Tyvärr tar det tid att läsa handskrifterna och låta innehållet “sjunka in” och det fick kanske minskat intresse till följd

Olov Berlin

Överst En av utställningmontrarna, t.h. tre dokument dels Jacob Widegrens Förbättrat sätt att bereda barkmjöl och rapporten och Första Årsväxt berättelsen från En- och Njutångers socknar

Utställningen Kusthöjden

På enheten på Kusthöjden ställde ett flertal arkiv ut i samma lokaler nämligen Företagsarkivet, Näringslivsarkivet, Landstinget Härnösands kommun och Bolagsarkivet. Alla hade på en liten yta gjort en intressant presentation av sin verksamhet.

Föreningslivets utställningsskärm

Visningen av arkiven.

Text och foto Olov Berlin

Rosenbäcksallén

Visningen vid arkivet Bures plats leddes av Mona Bergman. Några intresserade besökare följde henne tätt i hällarna genom långa korridorer i 3:e våningen under jord. Här en monter med möglande dokument.

Vi följde henne genom långa korridorer 3:e våningen under jord

Här visas Landsarkivets tjockaste bok. Varför finns inga sådana idag?

Kusthöjden

Visningen leddes av Eric Norgren, som faktiskt syntes glädja sig åt att få visa arkiven med ett par verkliga dyrgripar.

Eric talade fört om lokalerna som inte var vilka som helst. De skulle garatera säkerhet av många slag som mot fuktskador inbrott, och brand. Brand får inte förekomma och därför är arkivet strömlöst på nätterna.

Här finns alla arkiverade handlingar från alla statliga myndigheter i Norrland utom Jämtland, Vägverket och landstinget. Alla kartor som inom Lantmäteriet skannats av MKC i Fränsta. De finns också tillgängliga på Lantmäteriets hemsida. En karta finns på första sidan

Sist men inte minst finns Läroverkets och Trivialskolans arkiv härarkiv. De finns de verkliga dyrgriparna en lagbok från 1586 och från Triviaalskolan en skolmatrikel för åren 1647-1735.

Folkbokföringen

De flesta ja, jag vågar påstå mer än 80% av släktforskarna kommer någon gång under sin forskning att söka efter personer som är födda, döda eller bosatta på en viss plats efter år 1940.

Eftersom Sverige har 70 årig sekretess kring kyrkouppteckningar reglerat i sekretesslagen får man inte själv ta del av dessa uppgifter utan man ber personalen vid arkivets folkbokföringsavd. om hjälp. Det skall betonas att sekretessen inte är absolut 70 år, det mesta får man faktiskt ut.

Undantag är framför allt: Adoptioner, dödsorsaker, könsbyten och vapenlicenser. Dessutom anteckningar i "särskilda antecknings fältet" (domar, intagning på mentalsjukhus etc.

Vill du veta mer besök arkivets sekretessavd. Du kommer att bli väl mottagen.

*Mona Nordlund hälsar välkommen på
Folkbokföringen*

Foto Olov Berlin

Lungö fyr

Sedan fyren släcktes 1988 har hela fyrplatsen år 1996 sålts på anbud till två härnösandsfamiljer. De nya ägarfamiljerna Lisbet och Lennart von Post samt Elisabet och Per Anders Norlin har sedan arbetat med att återställa fyren och fyrplatsen. Lennart von Post har sedan han blev fyrägare också lagt ned ett stort arbete på forskning på fyrens historia. **Lennart von Post** höll under Arkivens dag två föredrag om Lungö fyr där han gick igenom dess historia och arbetet med restaurationen

v. Post började sitt fördrag med att granska kartan över Lungö fyrplats.

Nuvarande fyr är den andra på platsen. Den första fyren byggdes 1860-1861. Den fyren var lägre och drevs med fotogen, senare med gas och till sist el. Fyren måste passas dygnet runt.

Den nya fyren byggdes 1926-1927, 15 m hög och tändes 1927. Då fanns redan Strömskatens angörningsfyr¹ som byggdes 1861. Även Härnö klubb fanns då. Således två fyrar i havsbandet vid inloppet till Härnösand och en tredje längre in. År 1964 elektrifierades Lungö fyr

De arkiv som innehåller uppgifter om fyren är först och främst krigsarkivet. Där finns en förvaltningsliggare. På SMHI i Norrköping finns ett register där fyren finns upptagen.

Lungö kapell byggdes år 1865. Det är av trä. Tor-

1. Med angörning menas *angöring till havs* d.v.s. att bestämma ett fartygs position till skillnad från att *angöra en brygga*.

Lennart von Post framför kartan över Norra Sundet med Lungön.

Foto Olov Berlin

net är från 1880-talet. Då började platsen också att fungera som ett samhälle. Det fanns då också ett kostall med plats för 3 kor och en gris.

Vid fyrplatsen byggdes tidigt en bagarstuga vid fyrplatsen som kom att få stor betydelse genom

En stor skara hade samlats på Landsarkivet för att höra Lennart von Posts föredrag.

Foto Olov Berlin

att den tjänade som bostad för fyrplatsens familjer.

I huset bodde tre familjer: Fyrmästare, fyrvaktare och fyrbiträden. Inte mindre än 16 barn fanns tidvis i köket.

Livet på lotsplatsen var hårt och gav få möjligheter till inkomster och försörjning. Utöver lön hade de anställda fri bostad med el, stearinljus och ved

En av familjerna som hade 9 barn kunde naturligtvis inte försörja sig helt. Således lämnades tre flickor bort till andra familjer för att få sin försörjning, medan pojkarna fick stanna på ön

Det berättas om en storm då en båt kapsejsade. Fyra personer drunknade. I båten fanns fyrmästaren och fyrvaktaren med två söner, alla drunknade. Fyrmästaren hade 6 barn som blev faderlösa.

Lotsarnas transporter utnyttjades dock smidigt.

Lotsningen växte efter hand till kraftigt. År 1957 var 20 personer anställda

Lubbe Nordstöm beskrev fyren i novellen När jag rymde.

1996 köptes fyren. Den var då dåligt underhållen. Linsen som hade en diameter på 1m var även den dåligt underhållen. Lennart räknar in 440 arbetstimmar och 160 kg färg för ommålningen.

2001 tändes fyren igen 13 år efter att den släcktes av Sjöfartsverket och 140 år sedan den första fyren tändes

Fyren har fått samma lyskaraktär som tidigare, Den lyser 4,5 och är släckt i 1,5 sekunder, en s.k. intermittent fyr. Den når c:a 15 km

Nu finns en också väderstation vid Lungö fyr.

Olov Berlin

Åhörarskaran på Kusthöjden var inte mindre än den på Landsarkivet. Lokalen tillät dock ej att fotografen fånga hela publiken. De sist anlända fick sitta utanför dörren.

Foto Olov Berlin

Månadsmöte i september: Efter sedvanligt öppnande av månadsmötet konstaterade vår ordförande att mötet var välbesökt. Han hälsade Anna-Lena välkommen och föredraget kunde börja.

Anna Lena Hultman: Emigration

Anna-Lena presenterade sig själv och talade litet om sin forskning och sitt stora intresse emigration

Som inledning tog hon upp en familjehistoria om en man som emigrerade till USA från sin hustru och sina fyra barn. Enligt familjehistorien hade han blivit guldsmed. Efter en tid hade han blivit mördad och sörjdes länge av sina anhöriga i Sverige. Dock fick Anna-Lena senare ett uppdrag för att finna hans spår. Det visade sig då att han hade levt länge efter sin påstådda död, men dog till sist som uppgavs av solsting. Troligen hade familjen velat ge honom ett bättre rykte än det han fick som rymling från familjen.

Ett annat exempel är barns ålder, som uppgavs både ett och flera år lägre än vad som var sant. Om dessutom födelseåret ändras kan tolkningen bli svår. Anledningen var naturligtvis att små barn hade lägre biljettpris. Detta visar hur felaktiga uppgifter gärna kunde spridas.

Från 1883 användes en gemensam prislista för USA och Kanada där varje ort var prissatt.

Anna-Lena gick sedan över till vad man kan kalla hårdata, d.v.s. de olika databaser som finns tillgängliga. Emigrantmuseet i Växjö har ju stängt, men det finns en sökbar databas över svenskfödda emigranter i staden.

Anna-Lena Hultman

Foto Olov Berlin

På nätet finns Ellis Islands och den databasen är gratis. Family Search är också gratis och den uppskattade Anna_Lena. Ancestry Sverige som har betalsidor, uppskattades inte så mycket då den gav för mycket svenska svar. Passagerarlistor finns i Boston MA visande de som sökte pass i USA.

Till sist visade Anna-Lena sin skicklighet genom att låta åhörarna komma med frågor som hon skulle besvara genom sökning i de register som hon direkt kunde komma åt. Det visade sig att hon hade framgång i flera fall. **Egentligen en fantastisk uppvisning i skarpt läge.**

Olov Berlin

En talrik publik besökte Anna-Lena Hultmans föredrag

Foto Olov Berlin

Släktband

Vid ett "lördagsöppet" i oktober kunde ordförande Peter Sjolund hälsa Gunilla Nordlund välkommen. Han konstaterade att Gunilla föddes och växte upp i Härnösand och tog studentexamen vid Härnösands Gymnasium 1980. Gunilla som är väl känd som programledare för programmet Släktband jobbar vid Sveriges Radio Västerbotten som journalist.

Bland de tidiga uppdragen fanns Radio Ellen som även en annan Härnösandsflicka arbetade med nämligen Isa Edholm (f. Altborg).

Senare blev Gunilla programledare för Släktband. För det har hon också å fått två priser, nämligen Stora radiopriset 2008 och Victor Örnbergs hederspris 2010. Se mer om de två priserna i faktarutan här intill.

Gunilla presenterade sig som reporter för P1 programmet Tendens och även programledare och producent för Släktband som sänds som serie nu och då i P1.

Gunilla inledde sitt föredrag med att tala om sin släkt att hon egentligen kommit in i släktforskningen som 16-åring, men den blev vilande under utbildningstiden. Senare tog hon upp forskningen igen, men då beroende på ett uppdrag. Hon skulle inom P1 göra en pilotstudie för programmet som sedan blev Släktband. Det kom att bli viktigt för hennes syn på släktforskningen. Gunilla och Släktband lär oss att det är viktigt sätta in resultaten i ett sammanhang. Det ger en mycket bättre förståelse för människor som levde under andra förhållanden än vi och således mycket mer än bara ett stort släktträd.

Hennes egen släkt är väl utredd på mammas sida, däremot inte på pappas. Pappan kom från en soldatsläkt. Farfarsfar dog på Gådeå sjukhus. I sjukhusarkivet fanns uppgiften att farafarsfar dog i syflis, men också en berättelse om hans sista dag i livet.

Nästa program i serien skildrade när elektriciteten, den s. k. elen kom till Fårö. Bror Södergren var byggmästare på Fårö. och programmet kom mycket att handla om honom

Gunilla har varit mycket intresserad av emigranter och har flera kända emigranter bland

Gunilla Nordlund framför en av sina bilder

Stora radiopriset. Stora radiopriset delas årligen ut till den svenska radiobranschen av Radioakademin. Prisceremonin hålls i samband med Radiogalan. Priser delas ut i ett tiotal kategorier, som varierar något mellan åren. Gunilla Nordlund och Elisabeth Renström fick 2008 priset som Årets Folkbildare för programmet Släktband.

Victor Örnbergs hederspris.

Viktor Örnberg blev 1858 student vid Uppsala universitet senare kammarskrivare i Kammararkivet, protokollssekreterare och hovintendent. Åren 1899-1904 arkivarie och chef för det nyinrättade och första Landsarkivet i Vadstena. Sveriges släktforskarförbund delar sedan 1988 ut Victor Örnbergs Hederspris. Radio Västerbottens medarbetare **Gunilla Nordlund**, som är producent och programledare för programmet Släktband i P1 har fått ta emot det finaste i prisväg inom den svenska släktforskarvärlden Viktor Örnbergs pris.

sina släktingar. Hon berättade också några spännande episoder som utspelade sig i samband med emigrationen. Givetvis berättades också om Ellis Island den lilla ön utanför New York, som nu är ett bekant släktforskarcentrum, som alla måste passera innan de släpptes in i USA. Släktforskarnas Mecka, Salt Lake Centrum har även det besökts av Gunilla i samband med sin forskning.

I Släktband planeras nu flera nya avsnitt bl. a. om brottslingar och barnamord. Det denare har redan sänts och kan fortfarande avlyssnas på länken:

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2068&artikel=491799>.

Olov Berlin

*Gunilla avtackas efter födraget av ordf.
Peter Sjölund.*

Foto Olov Berlin

En mycket intresserad publik som efterhand växte till. Är tiden 18.00 tidig?

Foto Olov Berlin

Byn som försvann

Vid månadsmötet i november hade föreningen nöjet att hälsa Maria Lindeberg välkommen. Maria är arkivarie och forskare vid Länsmuseum och har deltagit i utgrävningarna i Birsta. Utgrävningarna startade 2008.

Blandade fynd, en kvarn, en härd från yngre järnåldern. Ett av de största fynden utgöres av en keramikverkstad och en husgrund med ugnar. Ugnarna från 1600-talet. Den första keramikverkstaden i Sundsvall är från 1740.

Fyra ugnar verkar vara betydligt mer än för husbehov. Man kan således dra slutsatsen att det varit ett centrum för krukmakeriet och handel bedrevs i ett betydligt större område. Huset bestod av två rum med en ugn i mitten. En fransk ritning av en ugn från 1700-talet överensstämmer. Tiden bedöms vara mellan 1400-1600-talet

Glasering utfördes också varvid blyföreningar användes. Man kan anta att många förgiftades av ångorna. Dekor är av yngre datum. För färgläggning användes flera olika metaller; således koppar - grönt, mangan - svart, järn-brunt, kobolt - blått, antimon - gult. Redaktörens fråga blir: "Varifrån

Arkeologen Maria Lindeberg med sin bild av Birsta i bakgrunden

fick man mangan, antimon och kobolt?" Det måste i så fall ha varit från material som man kände till utan att veta vilka grundämnen som ingick. Dessa grundämnen var inte kända vid den tiden.

Keramikfynden har analyserats med ICT-teknik, en teknik som med jonstrålar analyserar grundämnen och sammansättning. Man jämför sedan med andra keramikfynd. Osteologiska fynd består mest av djurben och torde vara matavfall. Analyser har utförts av osteologer.

Troligen upphörde eller flyttade verksamheten 1621 då Sundsvall grundades. Då tilläts ingen handel utanför staden

Maria avslutade med frågan: "Hur skall vi komma vidare".

Fastän ett jättelikt arbete redan är utfört återstår mycket. Här önskade sig Maria naturligtvis mer resurser och undrade om inte släktforskarna kunde utföra en hel del. Vår träning i att läsa gamla handskrifter skulle kunna vara till hjälp i det fort-

Keramikfynd i Birsta. Överst ett handtag med "den gode herden". Under bitar av dekorerad keramik

Foto Olov Berlin

sätta arbetet. Nedan finns en uppräknig av de nu mest aktuella.

Förslaget verkade mycket intressant för åhörarna och vi hoppas att samarbetet kommer till stånd.

Hur skall vi komma vidare?

- Protokoll, brev och resolutionskoncept (1690-1762)
- Brev och supplikdiarier (1600-tal)
- Utgående diarier (1690-1762)
- Kungl. Maj:ts brev (1681-1736)
- Kungl. Maj:ts kollegiers kommissioners m fl brev (1632-1736)
- Skrivelser från Kungl. Maj:t (1682-1736)
- Skrivelser från centra ämbetsverk (1643-1746)
- Handlingar från myndigheter och enskilda skrivelser (1620-1762)
- Landsböcker, skatte- och mantalslängder (1628-1762)
- Landsbokverifikationer (1694-1762)
- Jordeböcker och jordeboksförändringsextrakt (1616-1759)
- Skattelägningshandlingar (1546-1800-tal)
- Tiondelängder och andra handlingar rörande tionde (1689-1726)
- Kronouppbördsböcker för Medelpad (1690, 1697)

Föredraget drog ett 25-tal åhörare från start. Antalet växte under tiden.

Foto Olov Berlin

Timmerflottningen i Norra Sverige.

En historia om arbete och vattendrag

I anslutning till Härnösands Släktforskarens månadsmöte den 2:a nov 2010 bjöd Riksarkivet i Härnösand släktforskarna och allmänheten på ett föredrag av

fil. dr Erik Törnlund

Erik Törnlund inledde sitt föredrag med att fråga åhörarna om någon deltagit i flottning eller timmersortering och det visade sig att c:a 80% av deltagarna hade den erfarenheten. Så var fallet även för BN:s redaktör. I Eriks bakgrund fanns släkt med uppväxt i Vindeln, en ort där flottningen var en del av vardagen.

Inom hans ämnesområde, ekonomisk historia uttalades tidigare som en sanning: "Flottningen dör aldrig", men den dog på 1950-talet. När den var som störst sysselsattes 150-200 tusen skogshuggare och c:a 50 tusen flottare.

Redan på 1500-talet flottade man på Göta älv och internationellt flottades i alla europeiska länder och även i Nordamerika, Sydostasien och Japan. I Norge flottade så tidigt som under vikingatiden.

Under 1800-talet minskade järnbruken i Sverige

Erik Törnlund disputerade 1976 vid Umeå Universitet med en avhandling om

medan skogsnäringen ökade. Skogsindustrin gjorde ett genombrott på 1860-talet, som grundades på tre saker: Lokalisering av industrin, skogen och vattendragen.

Lokaliseringen styrdes tidigare av att sågarna måste läggas där det fanns vattenkraft för driften, men sedan ångsågar började användas bandsågverken inte längre vid vattenfallen utan kunde läggas vid älvmyningarna.

Vattendragen var i Sverige nästan ideliska genom sin låga fallhöjd och sin geografiska

Erik Törnblom

doktor i ekonomisk historia vid Umeå Universitet framför sin dramatiska introduktionsbild

Foto Olov Berlin

sträckning i nordvästlig till sydöstlig riktning. Härigenom började islossningen vid älvmyningen och gick sedan vidare uppför älven. På så sätt uppstod sällan isproppar som var vanligt i t.ex. ryska floder.

År 1880 tillkom lagar som gav flottningen förtur i förhållande till andra näringar vid vattendragen. Innan konkurrerade framför allt kvarnar och dammar med flottningen i södra Sverige. Flottningsföreningar bildades vilket underlättade investeringar i flottlederna. Det fanns 3000 mil flottleder norr om Dalälven.

Flottarna kom från alla agrara skikt i skogsbygden. Bäckflottningen var dock ett säsongarbete och blev således en sidosyssla.

Utbyggnad av flottlederna kom i slutet på 1800-talet. Innan den tog det fem år för en stock att flyta från Ammarnäs till kusten, så en stor förbättring kunde bli av genom utbyggnad av flottlederna. Först byggdes flottningsrännor, den längsta rännan byggdes i Ammerån och var sex km lång. Flottningsdammar byggdes för att spara på vattnet.¹ I Västerbotten fanns 800 sådana dammar. Kilstensmurar byggdes, upptill 450 m långa, 8 m breda och 4-5 m höga. De blev också kallade Norrlands pyramider.

Flottarnas skicklighet var av stor betydelse för verksamheten. Flottarnas sätt att angripa fastnade timmerbrötar och deras förmåga att springa och balansera på flytande timmer är omvitnat. Rumpen som var den sista rensningen av älven före vinteruppehållet gick från de översta delarna av älven ned till mynningen och utfördes av älvens skickligaste arbetare

Flottningen var ett farligt arbete. Många skadades genom olyckor med tungt timmer och timmerbrötar som lossnar oväntat. Simkunnigheten var i likhet med landsbyggdsbefolkningens förskräckande låg, med hänsyn till risken att falla i vattnet. Arbetet varade i regel 12 till 14 timmar per dygn och var mycket kontrastrikt - livsfara på dagen och på kvällen naturupplevelser med brasa vid stranden.

Arbetarrörelsen tog sin början på 1920-talet och

1. I en flottningsdamm sänks luckan för att släppa fram vattnet och timret över kanten, till skillnad från andra dammar där luckan höjs.

ett syndikalistiskt demonstrationståg slutade med en tragedi. På 20- och 30-talet konkurrerade arbetarna om arbetet. Lockouter och strejker avlöste varandra. Den längsta lockouten varade i sex år. I tidningarna förkom prickningar av arbetare i annonser. Arbetarnas villkor blev således laddade ämnen för litteraturen. Här fanns ingen flottarromantik, den kom först på 40- 50-talen

Kostnaderna för skogsnäringen började snabbt att stiga. I flottningen började lastbilar att användas på 1950-talet. 1960 gjordes ett sjunktest som visade att 60% av obarkat virke sjönk medan endast 10% av barkat virke.

Rekryteringen av arbetskraft blev allt svårare. Vattenkraftsutbyggnaden gav ett betydligt bättre arbete som vattenrallare. Först avvecklades bäckflottningen. År 1981 var flottningen nedlagd och transporter utfördes i huvudsak av lastbilar.

Återställningsarbetet efter flottningen började, men mycket återstår ännu.

Olov Berlin

Efter det uppskattade föredraget avtackades Erik av Louise Nyberg och Kennet Hänström

Foto Olov Berlin

Nya släktforskare

Det har alltid varit svårt att ”locka” besökare till arkiven särskilt svårt är det att locka skolungdomar. Argumenten från skolan har oftast varit

Eleverna är inte intresserade, det finns inga timmar i skolplanen som passar in, svårt att hitta intresserade lärare, Eleverna har sina rötter utanför HLA-regionen

Björn Thunberg

Visst ligger eller snarare låg det något i påståendena men då måste man göra arkivet mer intressant, ungefär som man vilken annan hobby intressant. När jag besökt skolor i andra kommuner har man förvånats över att inte Landsarkivet använts mera, det finns ju så mycket att hämta!

Gunnar Forsell numera pensionerad SO-lärare från Körningskolan var mig veterligt, den förste lärare utanför Gymnasiet som tog elever på arkivet under ”elevens valveckan”.

Anita Aronsson på Solenskolan följde i hans fotspår och började ta med sig 3-4 elever/gång till arkivet. Jag som finns där som ”stödperson” kan inte annat säga att visst tycker barn det här intressant, i synnerhet när de inser att förfäderna bott och verkat i ett historiskt Sverige som de har läst om i skolan.

Som ni såg i Bäfvernytt nr.44 så belönades Anita

Aronssons klass i Solenskolan av Härnösands Släktforskarförening med en check på 500:- för att visat och förhoppningsvis ökat intresse för forskning.

Marlene Danielsson lärare vid Murbergskolan tog med sig inte mindre än 13 elever vid ett och samma tillfälle. Det kan tyckas ”övermodigt”, men Marlene gjorde en mycket bra inledning, hon bad eleverna fråga ut sina föräldrar så mycket de visste, därefter uppföljning med föräldrarna och därefter började hon använda några av förbundets CD-skivor som hjälpmedel exempelvis:

Sveriges Dödbok	1947-2006
Sveriges befolkning	1970
Dito	1890

Samt internetuppkoppling. Så när väl studiebesöket inleddes var eleverna relativt förbereda vad de

På bilden: Jesper Nordin, Alexander Andersson, Elin Lindholm, Sofia Lindståhl, Pontus Lundberg, Alicia Vikström, Vendela Viklund, Marlene Danielsson och Simon Lindeborg

skulle börja söka.

Under hela veckan satt de 13 eleverna och hårt letade sina rötter. Naturligtvis blev resultaten olika, eftersom de har sina ursprung från olika delar av landet. Jag noterade att barnen relativt snabbt lärde sig förstå vad som faktiskt stod i kyrkböckerna, vilket är mycket bra gjort.

En vecka kanske inte låter mycket när man skall släktforska (man blir ju nämligen aldrig klar!) men för så här unga personer tror jag det är ett bra första intryck av arkivmaterialet. Förhoppningvis tar Marlene dem tillbaka och låter dem fortsätta jaken på sitt förflutna och således förstår mer om sig själva också!

Marlene ordnade dessutom, en rundtur för sina elever det var en bra idé.

Jag ställde några frågor till Marlene Danielsson:

Fick eleverna själva välja om de vill gå dit?

Ja, eftersom det var elevens val så var det frivilligt. Några sade efteråt att man aldrig valt släktforskning när man insåg hur svårt det var.

Vad var syftet med besöket?

Man ville ta reda på hur man släktforskar och prova på det i praktiken.

Infriades de mål du och eleverna satt upp?

Ja, med råge, några elever kom riktigt långt tillbaka på sina släkter

Är ni nöjd med den Service ni fick?

Ja, utan den hjälp vi fått av dig och några ur den fast anställda av landsarkivets personal hade blivit jobbigt. Hoppas på lika bra hjälp nästa gång!

Kommer ni att komma tillbaka?

Om elevens val innehåller släktforskning nästa termin så kommer vi gärna tillbaka.

Hittade eleverna något intressant i kyrkoarkiven?

Ja som Marlene sa: Några kom riktigt långt i tiden.

T.ex.

En fick vet att hon härstammade ifrån Gustaf Wasa

En härstammar ifrån den första ”kvinnliga” diplomaten

En härstammar ifrån Mannen bakom Häxprocesserna Laurentius Horneaus

En hade ursprung det från ”Resande folket”

Jag tror att såväl jag som landsarkivets personal gärna ser fler yngre besökare

Dagens elever, framtiden forskare.

Björn Thunberg

Hur gick det efter priset?

Anita Aronsson fortsätter med en till grupp av nya släktforskare. Red. frågade henne om vad som hände efter man vann priset.

Jo, först hade vi en stor fest för hela klassen. Sedan arbetade vi vidare med redovisningarna. Det blev en utställning i en korridor som både elever och lärare passerar. De nya släktforskarna satte upp sina antavlor och även berättelser om sin forskning, så att alla kunde läsa. Utställningen satt upp en hel månad och fick mycken uppmärksamhet från både lärare och elever.

Inte konstigt om man fortsätter då!

Red.

Marlene Danielsson och ??? söker på nätet.

Anita Aronsson med den nya släktforkargruppen

Härnösandsspråk kring mitten av förra seklet

Mina föräldrar var prästbarn, pappa från Västerbotten och mamma från Östergötland. Så det var inte av dem vi lärde oss Härnösandsspråket. Vi ungar på Brännan talade som våra kamrater gjorde, och vårt tal var inte alls så påverkat av den kringliggande landsbygdens mål som det språk som min gamle svensklärare Tors-ten Bucht beskriver i sin bok *Språket i Härnösand*, från 1962. Talar man likadant i Härnösand nu som när jag växte upp?

Det var inte förrän jag flyttade hemifrån efter studenten (1954) som jag riktigt insåg att alla inte talade likadant som jag. För att börja med ljuden, språkets minsta byggstenar, så förstod jag inte förrän min äldre dotter Astrid började skolan 1967 att jag hade ett sj-ljud som inte var gångbart i Uppsala. Som sin mor sade hon *sju, skära, sjal* med s.k. fors-ljud, uttalat långt fram i munnen. Hon fick gå hos »talfröken» och lärde sig snart att i stället säga *chu* etc. med ett bakre sj-ljud som mest liknar tyskans *ach-laut*.

Sj-ljud hade vi också i t.ex. *grimasch* och *bronsch* och *nånstansch*. På Västernorrlands Allehanda, när jag sommarjobbade där, fanns det en annonskonsulent som gärna an

de förstärkningsordet *oherrans*, stavat med sch: *ohärransch billiga byxor hos Sundströms*. »Tjockt» n framför sj-ljud har vi också i *Bondsjö*, uttalat *Bårnnsjö*. *Bondsjöhöjden*, uttalat med o-ljud, som tidigare kunde höras i radions sportreferat, låter illa i mina öron.

En vokal som jag själv tycker mig känna igen en ångermanlänning på är det korta u, särskilt efter g och k, i ord som *gubbe*, *Gunnar*, *kungen*, *kurs* osv. Fullt lika utpekande är inte det korta mycket öppna ö-ljudet (här tecknat ô) i *född*, *höst*, *böcker*. Ni har väl lagt märke till hur standardspråkets långa slutna ö nuförtiden blivit allt öppnare. Det är inte längre bara Norrköpingsborna och därmed också meteorologerna på SMHI som säger Götaland, söder och snô. Mina uppsaliensiska barnbarn uttalar grön så att det låter nästan som gran. Det tycks vara ett väldigt smittsamt ljud.

Bland formerna vill jag först peka på den oböjda predikatsfyllnaden: *dom ä dum*, *vi vart sjuk av svampen*, *barna va road av boken*. Den kan påträffas ända nere i Norduppland och har nog just på grund av sin stora utbredning förutsättningar att överleva, trots att den ju saknar stöd i skriftspråket. Maud Olofsson böjer inte predikatsfyllnaden ens i teve.

Och så har vi supinumböjningen *ja ha bodd på Brännan*, *hon ha sydd i knappen*, alltså i stället för *bott*, *sytt*. Den typen är spridd både i Norrland och i Norge. Mer begrän-

Maj Reinhammar, Uppsala, född 1935, äldst av sju syskon Söderlind, varav fem gick i läroverket samtidigt. Student (helklassiker) -54, fil. mag. -59, fil. lic -68. Disputerade på en dialektavhandling och blev docent -73. Lämnade universitetet för Dialekt- och folkminnesarkivet -85, chef där -89. Numera verksam som sekreterare och redaktör inom Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur. Hedersledamot i Norrlands nation.

sad är imperativformen är: *ä snäll* nu! för 'var snäll nu'. Det har jag bara hört i Härnösand.

Verbet *komma* har en speciell böjning. *Nu komma bussen* kunde man höra här i stan i min ungdom, alltså med samma form i presens som i

infinitiv. Slopad presensändelse, *de brinn, hon läs å skriv, dom skjut* etc. är ett dialektdrag som når ned till mellersta Hälsingland.

Men det som jag helst minns är förstås orden, språkets flyktigaste beståndsdelar. *Tuting* sade vi - åtminstone vi som handlade hos Rune Andersson på Volontärvägen 1 - om filmjölken, som på den tiden såldes i enliters glasflaskor (mjölk bar vi hem i *mjölkhämtarn*). I Uppsala var tuting något betydligt starkare, så det ordet fick jag rensa ut direkt. I stället för vår barndoms *gotta* säger vi nu som våra barn *godis*. I gottapåsarna kunde det finnas både *kårra* och *kòla*, båda med s.k. akut accent (*kòla*, alltså med samma betoning som *måla*, ligger inte bra i min mun). Annat ätbart var *bulla* eller *bullskiva*. Och *pärer* förstås det är ju *päron* som kommit att brukas om potatis, ursprungligen *jordpäron*. *Pommes de terre*, jordäpplen, säger fransmännen. Jag minns hur snopen jag blev första gången jag var på restaurang på Färöarna och insåg att *eplamos* inte var gjort på äpplen utan på potatis. ('Äppelmos' heter där *söteplamos*.)

När vår bror, fem år yngre än jag, kallade gylfen för *fysche*, trodde vi storasysterar att det var hans egen förskönande omskrivning. Men i ångermanländsk dialekt har *fische* gammal hävd, om än mycket begränsad utbredning. *Röfräsen* uppfattade jag som ett lustigt namn på en katt, men *fräs* eller *frässe* är ett dialektord för katthanne. Både *fische* och *frässe* är med i Buchts bok, men inte *kontor*. *Kontore* kallades ett förråd under yttertrappan hos lektor Folmer tvärs över gatan hemma, på skämt, trodde jag, men *kontor* visade sig vara ett spritt dialektord för skrubb. *Vindskontor* har vi ju i riksspråket. Andra lokaliteter var *tamburen* och *klo*, som jag nu benämner hallen och toa(letten).

Några ord som vi använde och som Bucht nämner var t.ex. *gens*, *rubba* och *knix*. *Gens* är ett intressant ord. Det har sitt ursprung i Guernsey, kanalön vars tröjor var berömda. Sedan spreds *gensen* med sjömännen till kuststäderna. Också grannön Jersey har som bekant givit upphov till en textilterm. *Rubba* och *knix* var vinterord. Vi rubbade med fötterna för att bromsa farten, när vi åkte spark eller kälke utför Volontärvägen. En granntant sade till vår stora förundran i stället *rabba*; det är landsbygdens ord. Backhoppning med *knix*, avsats eller gupp, det var något som pojkar ägnade sig åt, på *Lärkan*, läroverket, i slutningen ungefär vid nordöstra hörnet av skridskobanan. Andra vinterord var *ladder* om tovade kängor och *mula* om att gnida snö i ansiktet

på någon. Uppsala-barnen säger *mulla*. *Lappvantar* eller *lapphandskar* sade vi om stora snöflingor. Var det mycket kallt kunde man *frö sej*. Otrevliga sprickor i händerna, *vårhacka*, råkade man ut för när man lekte i snöblasket. Alla de här orden har utgått ur vårt ordförråd, eftersom vi inte har behov av dem längre. Det är så det går till när ord »dör».

Men det finns ord som det kan vara svårt att klara sig utan. Ett sådant är verbet *he*, som liksom engelskans *put* är något av en språklig joker. *Ha ru hedd i kaffe?* Vi säger *he*; man kunde också höra *hä*, som ligger närmare ursprunget *häva*. Men Ingemar Stenmarks *hä* i *hä ä bar' å åk'* finns i Ångermanland

Dialektutvecklare och dialektbärare från 1940-talet. Observera herrarnas benkläder
Foto Olle Lindström

bara i dialektalt språk på gränsen mot Medelpad. I Norrbotten och Västerbotten är detta pronomen vanligt.

Skryp är också ett bra ord. Första gången jag kom i kontakt med det var kring 1950 på Modigs varuhus på Köpmangatan i Härnösand. Det var en kund som sade om ett garn att det var skrypt. Jag förstod inte då att det betyder 'odrygt'. Det finns också i norskan. Det finns med i Svenska Akademiens ordlista (SAOL); där anges det som »prov.», dvs, provinsialt.

Och så är det *tjå sig*. *Tjå're* som vi ganska bryskt tillhöll varandra, betydde ungefär 'ta det lugnt,

lugna ner dig!’ Bucht har konstigt nog inte med det i sin ordlista. Däremot nämner han verben *ralla* ’skvallra’ och *kvamna* ’tappa andan’, som också tillhörde vardagsorden.

Länge levde jag i föreställningen att *kuse* för ’skalbagge’ var riksspråk. Och visst finns ordet *kuse* på många håll, men det betyder då ofta häst eller orm eller en sorts bröd eller något annat. Kerstin Ekman använder *kusar* om skalbaggar i sin roman Häxringarna. Kanske lärde hon sig det i Älandsbro, där hon ju bodde en tid. En skalbagge som vi däremot aldrig sade *kuse* om var nyckelpigan. »Maria kåpa, ge mig lite såpa», brukade vi be, om vi fick fatt i henne. Som ett kuriosum kan jag berätta att den första dialektkartan som ritades i Sverige visar

Uppland och Dalarna. Ett annat adjektiv för ’elak, ond’ är *led*; *den lede* och *hin håle* (’hårde’) är samme potentat. Men i vårt språk betydde *led* ’less på’: *ja ä så le na* ’jag är så trött på henne’, utan preposition efter *led*. Den saknas också efter några andra adjektiv: *han vart fri värken*, *Fido ä rädd åskan*, *dom va van sånt*. Konstruktionstypen är allmänt norrländsk och den finns också i Norge.

En preposition som vi använde aningslöst var det jämförande *motför*: *han ä stor motför mej*. Och *närma* i stället för *nära* (*hon bor närma mig*). Ett annat litet ord, som ibland hakades på utan att betyda någonting alls, var *som* i exempelvis *ja kom inte ihåg hur de va som*.

Några interjektioner har också dykt upp ur glöm-

Storgatan i Härnösand före 1950. Här gick "Ströget" mellan de två biograferna Saga och Fyren

fördelningen av olika benämningar på just nyckelpigan. Den gjordes 1881 och hade mångfrestaren August Strindberg som upphovsman. Ett annat litet djur med en mycket begränsad benämning är *güschpiggen*, den lilla fisken som vi brukade fånga vid badklippan i Gånsvik.

Substantivet *lägda* var centralt i vår tillvaro. *Lärklägdan*, det gräsbevuxna området ovanför läroverkets fotbollsplan, upp emot Kastellgatan, var vår favoritlekplats. På *Jonssons lägda*, där Gamla Karlebyvägen ligger, gick det kor och betade, när vi flyttade till Brännan 1939. En av dem kallades *Folkelaken*. Hon måste ha varit särskilt ilsken. *Elak* hörde vi annars oftare användas om något som smakade illa. Den betydelsen är belagd ända ned till

skan. Vi kunde hälsa varandra med *héja* i stället för ’hej’. Och vi sade *húga*, *va kallt de va!* *Gósse*, *va ja frös!* Eller *góssekar*. Det kunde sägas också till flickor, så det var ett helt annat ord än det gravt betonade *gösse* ’pojke’, som ju är ett rent skriftspråksord, på god väg att bli antikverat, eftersom alla gossar kallas *killar* nuförtiden.

Den akuta accenten (eller enstavighetsaccenten), som vi har i t.ex. *héja*, *húga*, *gósse* är ju i vårt land över huvud taget vanligare i norr än i söder; vi säger *vä'ner*, inte *vä'ner*, *prinséssa*, *lärarinna*, *potátis* osv. Akut accent är också det vanliga i namn som *Blómkvist*, *Lúndström*, *Býlund* etc. Vi känner igen samma betoning också i smeknamn som *Écka*, *Bénka*, *Kúrta* osv. (I Uppsala skulle de kallas *Ècke*,

Bènke, Kùrre el. likn.) Högström, Vallgren, Forsman fick heta *Hö'ka, Välla, Fórsa*. Ord ur skolmiljön som hade akut accent var *éttan, två'an, tréan* osv, för 'första, andra, tredje klassen', och *bámba* (som jag inte har någon egen erfarenhet av), dvs. barnbespisningen; det blev »utan vidare spisning» s.a.s. förkortat till *barnbe*, som sedan blev *bámba*. Ordet finns i SAOL och anges där som en sydvästsvensk provinsialism. Ordlistan utarbetas i Göteborg, och jag misstänker att sydvästsvenska ord just därför är överrepresenterade. Men i Göteborg uttalas det som ett normalt tvåstavigt ord (och betonas alltså som *samba*). *Bamba* var okänt för den barnlöse Bucht. I Uppsala säger alla *matan*.

På *Simpan*, småskoleseminariets övningsskola på Kastellgatan där vi gick, lekte vi på rasterna ofta *sur*, som är ett mycket lokalt begränsat namn på en lek som på andra håll heter *tafatt, kull, datten, hög och duva* eller något annat. I *sur* sade vi *tuben* för 'fred' eller 'pax', och *oben* för motsatsen ('nu får du ta mig'). När vi spelade kula kunde den som hade tur vinna en hel *mala*, en massa (kolor), om vi spelade på *allis* 'på allvar'.

Barn är skickliga och fantasifulla när det gäller att kasta glåpord efter varandra. *Mallpipa* och *dumsnille* var mer allmänt brukade, medan *latpajas* nog var mer begränsat till vår närmiljö på Brännan. Ett invektiv som också Bucht har med är *klommer* om en fumlig person.

Sammansättningar av adjektiv och substantiv har stor utbredning i Norrland. *Gammbilen, hårdbrö, nyskorna, tjocktröjan* osv. är rationella och effektiva ordbildningar.

Supinumformer på o-, t.ex. *ja ha oäti, han ha okommi*, är också praktiska och uttrycksfulla. Sydgränsen för dem tycks gå genom Medelpad. De betyder i regel inte bara 'jag har inte ätit', 'han har inte kommit' utan har oftast en förutskickande innebörd: 'jag har inte ätit *än*', 'han har inte kommit *än*' (men han är på väg). Men *oi* (*knappen är oi*) är ett påhitt av någon som ville göra sig lustig och är alltså inte dialekt. Sådana ordbildningar finns inte.

Väldigt få av de ord eller andra dialektdrag som jag nämnt är exklusiva för Härnösandstrakten eller ens för Ångermanland. Det är den speciella kombinationen av olika drag som utgör en dialekt.

Vi ångermanlänningar kan känna oss stolta över att det var just här som de allra första kända anteckningarna gjordes om dialekt över huvud taget i vårt land, närmare bestämt av Johannes Bureus, som bl.a. var Gustav II Adolfs lärare. Omkring år 1600 reste han norrut utefter Norrlandskusten ända upp till Kalix. Han gjorde då en del noteringar efter sin »moster i Sjåla», dvs. Själevad. Ortnamnets *sjål* är det längs ostkusten spridda ordet för 'säl'.

Lokalfärgen i talspråket är värd att slå vakt om. För människor i förskingringen verkar den kontaktskapande. Jag brukar dra paralleller med trafiken. Vi är många som minns hur mycket trivsammare det var på landsvägarna, innan bilarnas länsbokstäver slopades och bilisterna reducerades till en anonym massa. Därför: Sudda inte i onödan ut ditt språkliga signalement!

Maj Reinhammar

Antavla för Gunilla Nordlund

utarbetad av

Björn Thunström

Björn Thunström

<p>Sven Jonas Ingemar Nordlund f. 1914-04-11 Dals Ångsäg Nora, Västernorrlands län d. 1972-02-09 Bondsögatan 9 Härnösand, Västernorrlands län</p> <p>Bondsögatan 9 Härnösand g. 1946-08-27</p>	<p>Jonas Helmer Nordlund f. 1879-09-27 Helgum Säbrå, Västernorrlands län d.</p> <p>Arbetare Bondsjö Säbrå</p> <p>—rel. 1913-</p>	<p>Jonas Henriksson Nordlund f. 1840-04-10 Stordalen, Viksjö, Västernorrlands län d. 1880-11-07 Helgum, Säbrå, Västernorrlands län Arbetare Helgum, Säbrå</p> <p>—g. 1866-12-22</p>	<p>Henrik Svensson f. 1799-10-30 d. Torpare Högland, Ljustorp</p> <p>—g.</p> <p>Elisabet Hansdotter f. 1799-05-28 Broberg, Voxna, Gävleborgs län d. Högland, Ljustorp</p>	16
		<p>Magdalena Wahlberg f. 1837-07-18 Vålånger, Högsjö, Västernorrlands län d.</p> <p>Helgum, Säbrå</p>	<p>Jonas Wallberg f. 1798-08-22 Vålånger, Högsjö, Västernorrlands län d. 1861-02-25 Vålånger, Högsjö, Västernorrlands län Torpare Vålånger, Högsjö</p> <p>—g. 1824-10-28</p> <p>Anna Katarina Israelsdotter f. 1805-08-07 Vålånger, Högsjö, Västernorrlands län d. 1893-06-10 Vålånger, Högsjö, Västernorrlands län Vålånger, Högsjö</p>	17
<p>Gunilla Elisabeth Nordlund f. 1960-05-18 Härnösand, Västernorrlands län d.</p> <p>Radiojournalsit Umeå stadsförsamling</p>	<p>Betty Viktoria Källström f. 1895-01-25 Nederön Arnäs, Västernorrlands län d. 1977-01-12 Box 1018, Kramfors Gudmundrå (Y)</p> <p>Dals ångsäg Nora</p>	<p>Erik Källström f. 1865-11-19 Teg, Sidensjö, Västernorrlands län d. 1915-05-04 Dals Ångsäg, Nora, Västernorrlands län Arbetare Dals ångsäg, Nora</p> <p>—g. 1894-09-29</p>	<p>Jonas Johansson Källström f. 1838-05-26 Källom, Sidensjö, Västernorrlands län d. Skomakare Drömmе, Sidensjö</p> <p>—g. 1863-10-29</p> <p>Margareta Katarina Eriksdotter f. 1836-01-08 Nybyn, Sidensjö, Västernorrlands län d. Drömmе, Sidensjö</p>	20
		<p>Anna Amanda Westberg f. 1874-07-14 Nederön, Arnäs, Västernorrlands län d. 1902-05-28 Nederön, Arnäs, Västernorrlands län Nederön, Arnäs</p>	<p>Johan Jonsson Westberg f. 1845-11-03 Getingsta, Gideå, Västernorrlands län d. Torpare Nederön, Arnäs</p> <p>—g. 1868-11-15</p> <p>Sofia Karolina Arnmark f. 1845-05-22 Ström, Arnäs, Västernorrlands län d. Nederön, Arnäs</p>	21
<p>Irma Elisabet Byström f. 1926-01-31 Brunne Stigsjö, Västernorrlands län d.</p> <p>Bondsögatan 9 Härnösand g. 1946-08-27</p>	<p>Fridolf Byström f. 1881-03-10 Ulvvik Säbrå, Västernorrlands län d. 1964-09-16 Kvarteret Kajan 10, Storgatan 5 Härnösand, Västernorrlands län Torpare Brunne Stigsjö</p> <p>—g. 1919-11-30</p>	<p>Jonas Byström f. 1846-10-11 Gumås, Gudmundrå, Västernorrlands län d. 1909-04-29 Brunne, Stigsjö, Västernorrlands län Torpare Brunne, Stigsjö</p> <p>—g. 1876-03-15</p>	<p>Jonas Persson Byström f. 1800-09-18 Östby, Gudmundrå, Västernorrlands län d. 1874-07-24 Gumås, Gudmundrå, Västernorrlands län Torpare Gumås, Gudmundrå</p> <p>—g. 1845-12-10</p> <p>Brita Elisabet Berggren f. 1817-03-03 Nästvattnet, Gudmundrå, Västernorrlands län d. Gumås, Gudmundrå</p>	24
		<p>Johanna Erika Ulin f. 1847-03-29 Ulvvik, Säbrå, Västernorrlands län d. 1919-08-11 Brunne, Stigsjö, Västernorrlands län Brunne, Stigsjö</p>	<p>Johan Ulin f. 1822-01-31 Ulvik, Säbrå, Västernorrlands län d. 1873-10-18 Ulvik, Säbrå, Västernorrlands län Bonde Ulvik, Säbrå</p> <p>—g. 1841-</p> <p>Anna Katarina Persdotter f. 1821-04-01 Dalom, Högsjö, Västernorrlands län d. Ulvvik, Säbrå</p>	25
<p>Anna Teresia Larsson f. 1892-09-19 Västana Viksjö, Västernorrlands län d. 1960-10-29 Kvarteret Furan 7, Ådalsvägen 1 Härnösand, Västernorrlands län</p> <p>Brunne Stigsjö</p>	<p>Lars Johan Larsson f. 1865-01-10 Västana, Viksjö (Y) d. 1897-03-29 Västana, Viksjö (Y) Arbetare Västana, Viksjö</p> <p>—g. 1888-05-01</p> <p>Anna Katarina Nydahl f. 1868-11-15 Dalen, Viksjö (Y) d. 1955-06-15 Kvarteret Furan 7, Ådalsvägen 1, Härnösand, Väst</p> <p>S:t Paul, Minnesota</p>	<p>Lars Hansson f. 1842-02-12 Rättvik, Kopparbergs län d. Arbetare Västana, Viksjö</p> <p>—g. 1863-11-08</p> <p>Anna Greta Granlund f. 1843-02-02 Västana bruk, Viksjö, Västernorrlands län d. Västana, Viksjö</p>	28	
		<p>Lars Nydahl f. 1836-01-15 Käckelbäcksmön, Viksjö, Västernorrlands län d. 1922-11-04 Dalen, Viksjö, Västernorrlands län Bonde Dalen, Viksjö</p> <p>—g. 1862-06-24</p> <p>Anna Helena Eriksdotter f. 1835-03-10 Boda, Stigsjö, Västernorrlands län d. 1921-02-10 Dalen, Viksjö, Västernorrlands län Dalen, Viksjö</p>	29	30

Handlande ångermanlänningar i 1500-talets Stockholm . Del 2

Det finns gott om handlingar att släktforska i även från tiden före kyrkböckernas tid. En tidig källa som innehåller ångermanlänningar är 1500-talets tullräkenskaper för Stockholms stad, vilka finns bevarade på Riksarkivet. Här redovisas en avskrift av de räkenskaper som innehåller ångermanlänningar som förtullat varor i Stockholm. Fortsättning följer i nästa nummer.

Källa: Stockholms lokala tullräkenskaper (Riksarkivet)

1562

(lok tullräkenskaper 310:IV)

Skippar Hans And:ss i Skörmäs införde sielff

Geddor 15 lb

Bäckar 1 ½ D:r

Gettskin 3 D:r

Gråverck 16 timber

Skip Erich P:son i Nordhmalinge S:

Lax 7 t:nor

Speck 17 t:nor

Geddor 1 skip:d 16 lb

Idh 1 skip:d

Sijck 8 lb

Abborra 1 skip:d

Bäckskin 3 D:r

Gettskin 3 D:r

Gråverck 22 timber

Skip Lasse Michelsson i Grundhsundh införde sielff annan

Strömingh 8 t:nor

Helge Wibbeson i Nätrö Sochn införde siellff annan

Lärufftt 160 aln

Sig[ro]ll Raffuals i Sundsta införde

Lax 4 lesther

1564

(lok tullräkenskaper 311:VI)

Skip Oluff Nielss i Nora införde

Strömingh 8 t:nor

Krampesill 6 t:nor

1566

(lok tullräkenskaper 312:III)

Aff Hans Anderson fougte i Ångmanlandh såm han the förtullatt haff:r a:o 66

Lax 1 ½ t:na

Strömingh 2 t:nor 3 [k]r

Geddor 11 lb 5 Mark

Idh 1 lb

Sijck 1 ½ lb

Abborra 9 lb

Strengelax 1 lb

Krampesill 17 t:nor

1572

(lok tullräkenskaper 315:IV)

Hans Andersso fougthe

Gråskin 288 t:r

Pelle P:sso i Sela Sochn

Lereffth 448 aln

P: Vibbesso i Hammarby i Törsåker Sochn

Strömingh 12 t:nor

Lasse Olsso i Stongööby i Tindhrö Sochn

Smör 6 lb 8 Mark

1573

(lok tullräkenskaper 316:V)

Clemet Mongsso i Melby i Lenes Sochn

Elgekalffskin 16 st:r

Kalffskin 16 st:r

1574

(lok tullräkenskaper 317:III)

Aff Clemet Mongsso i Melby i Lena Sockn (24 maj)

Elgekalffskin 16 st:r

Bockskin 64 st:r

Samfoug 116 Timb

Vadmall 32 alnar

Aff Siugel Raffualdsso i Sönerstada i Bota Sochn (26 maj)

Bockskin 16 st:r

Aff P: Nilsson i Lapneby i Biertåker Sochn (26 juni)

Strömingh 8 t:nor

Lereffth 48 alnar

Aff Erik P:sson i Öra i Nolmanige Sochn

(9 julii)

Törfisk 8 lb

Lereffth 8 alnar
Kalffskin32 st:r
(24 september)
Strömingh4 t:nor
Krampesild16 t:nor
Törfisk 16 lb

Aff Lasse Håkansson i Gena i Siela Sochn (28 augusti)
Strömingh32 t:nor
Krampesild32 t:nor
Bockskin32 st:r
Kalffskin64 st:r

Aff Lasse Olsson i Östraby i Grundesundha Sochn (24 september)
Ströming4 t:nor
Krampesild28 t:nor

Aff Lasse Nilsson i Spiutö i Netra Sochn (27 september)
Ströming16 t:nor

Aff P: Clemetsson i Biörnöö i Torsåker Sochn (28 september)
Strömingh16 t:nor
Törfisk 16 lb

Aff Oluff Olsson i Tireneby i Arness Sochn (30 september)
Strömingh4 t:nor
Krampesild16 t:nor

Fortsättning följer i nästa nummer.

1577

(lok tullräkenskaper 319:V)

Aff Seg[h]r P:sson i Frånö byn i Gudmunderådth Sochn
Wadmal 128 alnar
Bockskin16 st:r
Kalffskin16 st:r

Aff Erik P:sson i Öre by i Nålståghr Sochn
Bockskin16 st:r
Gettskin 16 st:r
Kalffskin16 st:r

Aff P Vibbesson i Hammar by i Törsåker Sochn
Törfisk 8 lb
Bockskin16 st:r
Kalffskin32 st:r
Samfougl160 st:r

Aff Pelle P:sson i Silby I Anudsiö Sochn
Lereffth 640 alnar
Bockskin16 st:r
Getskin 64 st:r
Kalffskin80 st:r

Aff Joen Jörensso
Hans Anderssons tienar
foughthe i Ångermaneland

Ströming4 t:nor

1578

(lok tullräkenskaper 320:1:IV)

Siffuord Persson i frånöö i Grundsund Sochn
Lärefft 64 alner
Wadmall144 aln
Bockskin96 st:r
Kalffskin16 st:r

Anders Öndesson i Dunsöö i Säle Sochn
Krampesill16 t:or
Lärefft 128 aln
Bockskin16 st:r
Kalffskin 16 st:r

Niels Nielsson i Gotne ibid
Lärefft 160 aln
Bockskin48 st:r
Getskin 16 st:r
Gråskin 160 st:r

Pelle Persson i Säff i Anudsiö Sochn
Lärefft 560 aln
Bockskin48 st:r
Kalffskin48 st:r
Osth 4 lb
Krampesill48 t:or
Ströming16 t:or

Hendrich i Strinde
Lax 14 t:or

Seffued u Sunnersta
Lax 6 t:or

Anders Öndesson
Ströming16 t:or
Krampesill48 t:or

Måns Jönsson i Näs i Nordingerådth Sochn
Ströming16 t:or
Krampesill16 t:or

Joen Persson i Grundsundh Sochn
Lax 2 t:or
Ströming24 t:or
Krampesill16 t:or

Algutt Tomesson i Löffön
Torfisk 16 lb
Krampesill32 t:or

Per Vibbesson skepp på Hans Anderssons skuta
Kalffskin 32 st:r

Fortsättning följer i nästa nu,,er

Kallelse
Samtliga medlemmar i
Härnösands Släktforskarforening
kallas härmed till årsmöte
Tisdag den 29 mars 2011 kl. 18.00
Mittnordensalen på Landsarkivet, Härnösand
Sedvanliga årsmötesförhandlingar.

Extra på dagordningen denna gång är ett förslag
från styrelsen till stadgeändring.

Paragraf 1 föreslås få följande lydelse:

”Föreningens namn är Södra Ångermanlands släktforskarforening.
Ideell förening ansluten till Sveriges släktforskarforening.”

För att en stadgeändring ska kunna genomföras krävs att minst
två tredjedelar (2/3) av de avgivna rösterna stöder förslaget.

Efter årsmötet föredrag av
Ännu ej fastställd person

Kvällen avslutas med sedvanlig fikastund.

Föredrag till våren

18/1 Peter Ericson Samer

15/2 P. A. Wiig, Frans Mikael Franzén

29/3 Lars Ericson Wolke forskning
kring Soldater

19/4 Svenbjörn Kilander Sanatoriet i
Mörsil

Nästa nummer:

Stopdatum för manuskript till n 47 blir 14
febr

Avs: Härnösands släktforskare

Agneta Olofsson

Kastellgatan 26

87133 Härnösand

B Föreningspost

HEMSÖBOR 1847 – 1939 Ny CD-skiva i föreningens regi.

Äntligen kan vi presentera en cd-skiva över Hemsöns befolkning. Som grund ligger Tord Lindh's databas över Hemsöbor. Målsättningen var att skapa en så fullständig databas som möjligt för den tidsperiod som Hemsö varit egen församling, dvs. sedan 1847.

Databasen har kontrollerats mot tillgängliga kyrkböcker. Först A-böckerna 1847 – 1932. Därefter C-, E- och F-böckerna samt SCB-utdragen. Även Sveriges Släktforskarförbunds nya skiva "Sveriges Dödbok 1901 – 2009" har använts som källmaterial.

För samtliga kontrollerade uppgifter har källhänvisningar angivits. Skivan omfattar c:a 4600 personer från år 1570 och framåt. Totalt finns c:a 8000 A-boksanteckningar om c:a 2900 personer. Tillkommer c:a 1200 födelsenotiser, c:a 500 äktenskapsnotiser samt c:a 1800 dödsnotiser.

Tänk på att innehållet i denna skiva är andrahandsuppgifter.

Örjan Öberg

